

АЛІМЕНТИ В СІМЕЙНОМУ ПРАВІ: ПОНЯТТЯ, СУТНІСТЬ, ПОРЯДОК ВИПЛАТИ

Доповідач: Сінянський К., студент групи Ю-85, СумДУ

Науковий керівник: Горева Є.Ю., викладач кафедри права

Батьки зобов'язані утримувати дитину до досягнення нею повноліття. Способи виконання батьками обов'язку утримувати дитину визначаються за домовленістю між ними. Той із батьків, хто проживає окремо від дитини, може брати участь у її утриманні в грошовій або натуральній формі. За рішенням суду кошти на утримання дитини присуджуються у частці від доходу її матері, батька або у твердій грошовій сумі. У разі виїзду одного з батьків за кордон на постійне проживання у державу, з якою Україна не має договору про надання правової допомоги, аліменти стягуються в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України. Якщо місце проживання батьків невідоме, або вони ухиляються від сплати аліментів, або не мають можливості утримувати дитину, дитині призначається тимчасова державна допомога. При визначенні розміру аліментів суд враховує: - стан здоров'я та матеріальне становище дитини та платника аліментів; - наявність у платника аліментів інших дітей, непрацездатних чоловіка, дружини, батьків, дочки, сина. Батьки зобов'язані брати участь у додаткових витратах на дитину, що викликані особливими обставинами (розвитком здібностей дитини, її хворобою, каліцтвом тощо). Додаткові витрати на дитину можуть фінансуватися наперед або покриватися після їх фактичного понесення: разово, періодично або постійно [1, с.118].

Аліменти за минулий час можуть бути присуджені, якщо позивач подасть суду докази того, що він вживав заходів щодо одержання аліментів з відповідача, але не міг їх одержати у зв'язку з ухиленням останнього від їх сплати. У цьому разі суд може присудити аліменти за минулий час, але не більше, як за 3 роки. Розмір аліментів може бути згодом зменшено або збільшено за рішенням суду за позовом платника або одержувача аліментів у разі зміни матеріального або сімейного стану, погіршення або поліпшення здоров'я когось із них. Влаштування дитини до закладу охорони здоров'я, навчального або іншого закладу не припиняє стягнення аліментів на користь того з батьків, з ким до цього проживала дитина, якщо вони витрачаються за цільовим призначенням. За позовом платника аліментів суд може повністю або частково звільнити його від сплати заборгованості за аліментами, якщо вона виникла у зв'язку з його тяжкою хворобою або іншою обставиною, що має істотне значення.

Батьки зобов'язані утримувати своїх повнолітніх непрацездатних дочку, сина, які потребують матеріальної допомоги, якщо вони можуть таку матеріальну допомогу надавати. Якщо повнолітні дочка, син продовжують навчання і у зв'язку з цим потребують матеріальної допомоги, батьки зобов'язані утримувати їх до досягнення 23 років за умови, що вони можуть надавати матеріальну допомогу. Право на утримання припиняється у разі припинення навчання. Повнолітні дочка, син зобов'язані утримувати батьків, які є непрацездатними і потребують матеріальної допомоги. Якщо мати, батько були позбавлені батьківських прав і ці права не були поновлені, обов'язок утримувати матір, батька у дочки, сина, щодо яких вони були позбавлені батьківських прав, не виникає. Дочка, син крім сплати аліментів зобов'язані брати участь у додаткових витратах на батьків, викликаних тяжкою хворобою, інвалідністю або немічністю. Дочка, син можуть бути звільнені судом від обов'язку утримувати матір, батька та обов'язку брати участь у додаткових витратах, якщо буде встановлено, що мати, батько ухилялися від виконання своїх батьківських обов'язків. У виняткових випадках суд може присудити з дочки, сина аліменти на строк не більш як 3 роки [2, с.74].

Виходячи зі змісту чинного законодавства, право на аліменти може припинятися за певних обставин.

По-перше, право на аліменти на дитину припиняється у разі досягнення нею повноліття, оскільки за загальним правилом утримання дитини здійснюється батьками до досягнення нею повноліття. У разі утримання повнолітньої дитини, яка продовжує навчатись, право на аліменти припиняється з досягненням нею двадцяти трьох років.

По-друге, право на аліменти може бути припинено у разі звільнення батьків від обов'язку утримувати дитину відповідно до статті 188 Сімейного кодексу України, якщо дохід дитини набагато перевищує дохід кожного з батьків і повністю забезпечує її потреби.

По-третє, припинення права на аліменти на дитину допустиме у зв'язку з набуттям нею права власності на нерухоме майно згідно статті 190 Сімейного кодексу України. Основою таких відносин є взаємна згода батьків на укладення відповідного договору.

Той з батьків, з ким проживає дитина, і той з батьків, хто проживає окремо від неї, з дозволу органу опіки та піклування можуть укласти договір про припинення права на аліменти для дитини у зв'язку з передачею права власності на нерухоме майно (житловий будинок, квартиру, земельну ділянку тощо).

Закон відносить такий договір між батьком і матір'ю до переліку тих, які посвідчуються нотаріально і підлягають державній реєстрації. Дитина може брати участь в укладенні договору, якщо вона досягла чотирнадцяти років.

За договором, який укладається між батьками з участю чи без участі дитини, грошові кошти, які сплачуються зазвичай одним з батьків (аліменти), замінюються (компенсуються) нерухомістю. Однак укладення договору не звільняє того з батьків, хто проживає окремо, від обов'язку брати участь у додаткових витратах на дитину.

Право власності на нерухоме майно за договором набуває дитина або дитина і той з батьків, з ким вона проживає, на праві спільної часткової власності на це майно. Той з батьків, з ким проживає дитина, у разі укладення договору про припинення права на аліменти для дитини у зв'язку з передачею права власності на нерухоме майно зобов'язується самостійно утримувати її.

Захищаючи інтереси дитини, законодавець встановив правило, відповідно до якого на майно, одержане за договором, не може бути звернено стягнення. Окрім цього, до досягнення дитиною повноліття одержане за договором майно може бути відчужене лише з дозволу органу опіки та піклування.

Договір про припинення права на аліменти для дитини у зв'язку з передачею права власності на нерухоме майно може бути визнаний недійсним або розірваним [3, с.14].

Так, на вимогу відчужувача нерухомого майна суд визнає договір недійсним у разі виключення імені відчужувача як батька з актового запису про народження дитини. У разі визнання договору недійсним у відчужувача відновлюється право власності на нерухоме майно. За позовом відчужувача нерухомого майна договір може бути розірваний у разі невиконання тим із батьків, з ким проживає дитина, обов'язку по її утриманню.

Законодавець визначає аліменти як кошти на утримання дитини, які присуджуються за рішенням суду в частці від доходу її матері, батька та (або) у твердій грошовій сумі. Аліментні правовідносини мають певні особливості. По-перше, підстави їх виникнення визначені лише законом. По-друге, аліментні зобов'язання є безоплатними, тобто не можуть бути витребувані назад, навіть якщо стягнуті помилково, за винятком випадків, коли їх стягнення було засноване на неправдивих відомостях. По-третє, аліментні зобов'язання мають особистий характер: їх сплачують особи, на яких вказує закон. Покладання обов'язку утримання на інших осіб не допускається. Визначившись із термінологією, можна перейти до аналізу причин, які викликають це явище, та проблем, що з ним пов'язані.

Якщо ж зберегти сім'ю не вдалося і постає питання про стягнення аліментів на утримання дитини, виникають ще дві проблеми: визначення розміру аліментів та їх несплата. Щодо першої проблеми слід зазначити: гарантії того, що в суді серйозно займатимуться справою про стягнення аліментів, на жаль, немає. Як правило, рішення за такими позовами судді через надмірну завантаженість виносять, не заглиблюючись у подробиці, і в результаті далеко не завжди встановлюють об'єктивний розмір аліментів на утримання дитини. Рішення у справі про стягнення аліментів звучать майже однаково. При цьому позивач і відповідач навіть не намагаються скористатися правами, які дає їм закон [4, с.23].

Та все ж варто хоча б спробувати захистити своє право. Як відомо, багато громадян мають так званий дохід у конверті, а суд, присуджуючи аліменти, виходить лише з офіційно задекларованих доходів. Тому іноді частка доходу батька не досягає навіть 30% прожиткового мінімуму, передбаченого для дитини відповідного віку, але водночас він їздить на престижному автомобілі та витрачає великі кошти на задоволення власних потреб. У цьому разі на допомогу може прийти пункт 4 частини 1 статті 182 Сімейного кодексу України, у якому йдеться про те, що суд при визначенні розміру аліментів може враховувати інші обставини, які мають істотне значення. Тому проблема полягатиме в отримання достатньої кількості доказів для суду. На сайті одного з приватних детективних агентств у переліку послуг, що надаються, є встановлення реального матеріального стану особи. Звичайно, послуги детективів коштують недешево, але, витративши певну суму на детективів, можна забезпечити своїй дитині пристойне існування. Наведений приклад, безумовно, не є загальнообов'язковим і має використовуватися за певних обставин, проте він доводить, що протидіяти тінізації доходів можна [5, с.71].

Що стосується навмисної несплати аліментів, ця проблема дещо складніша. Як свідчить статистика, серед невиконаних судових рішень 90% складають ті, що стосуються аліментів. Є багато чинників, що призводять до цього [3, с.14]. Зокрема, як відомо, після розлучення немає більших ворогів, ніж колишні чоловік та дружина. Тому той, на кого покладається обов'язок сплачувати аліменти, розцінює їх як зведення рахунків, а це не збільшує імовірність їх сплати. Проте несплата аліментів не пов'язана з недосконалістю Сімейного кодексу України. Чинний Кримінальний кодекс України, а саме стаття 164, передбачає покарання за ухилення від сплати аліментів на утримання дітей. Однак, як свідчить практика, лише в половині кримінальних справ суд знаходить підстави для винесення обвинувального вироку. Не останню роль відіграє Закон "Про виконавче провадження", який потребує внесення кардинальних змін до положень, що стосуються стягнення заборгованості з боржника. Адже ненормально, що, заборгувавши аліменти та не маючи офіційних доходів і будь-якого зареєстрованого майна, боржник виходить сухим із води і уникає майнової відповідальності.

Згаданих проблем можна уникнути. Наприклад, глава 10 Сімейного кодексу України передбачає укладення між подружжям шлюбного договору, що регулюватиме правовідносини в разі розлучення. Цей договір може вирішити багато проблем, що зазвичай виникають при розлученні. Однак в Україні він є новелою, тому ставлення до нього в подружжя здебільшого стримане. Існує думка, що шлюбний договір - це прояв нелюбові, маніфест недовіри, що так чи інакше обов'язково призведе до розлучення.

Певну альтернативу аліментам встановлює також стаття 190 Сімейного кодексу України, яка передбачає можливість припинення права на аліменти на дитину у зв'язку з набуттям права власності на нерухоме майно. Ця норма дозволяє укласти договір, за яким певне нерухоме майно передається в обмін на звільнення від обов'язку сплачувати аліменти. Можливо, ця альтернатива застосовується нечасто, та все ж звільняє від проблемних аліментних правовідносин [6, с.114].

Ще одним заходом, який може якісно змінити як аліментні, так і шлюбні правовідносини, є обов'язкова участь народних засідателів у засіданнях про призначення аліментів та про розірвання шлюбу. Ця пропозиція досить часто звучить серед вчених і юристів. Позиція судді через його власний сімейний стан та внутрішні переконання може не відповідати реальному стану справ, тому погляд "народу" має велике значення: він дозволить прийняти об'єктивне рішення.

Таким чином, аліменти в сімейному праві є ефективним, хоч і складним, засобом забезпечення прав та інтересів дітей і батьків.

Література

1. Дзера О.В. Сімейне право України: навч. посіб. / О.В. Дзера. — К. : Вентурі, 2007. — 272 с.
2. Борисова В.І. Сімейне право України: підруч. / В.І. Борисова, І.В. Жилінкова. — К. : Юрінком Інтер, 2006. — 264 с.
3. Козлов С. Аліменти по-новому: майнові відносини батьків та дітей/ С.Козлов// Юридична газета, 2005. - №6.- С.14.
4. Губань Р. Сімейне право України: зміна парадигм / Р. Губань // Юридичний журнал, 2009. — № 2. —С. 23.
5. Токарева В. І. Сімейне право України: посіб. / В. І. Токарева. — К. : Знання, 2007. — 284 с.
6. Лепех С. М. Сімейне право України: навч. посіб. / С. М. Лепех. — Л.: Вид. центр Львівського національного університету імені Івана Франка, 2010. — 318 с.